

РОЗДІЛ 2

ВІД ТЕХНІКУМУ ДО ІНСТИТУТУ (1920 – 1940 РР.)

1. Індустріальний технікум з правами вищого навчального закладу (1920 – 1930 рр.)

18 листопада 1920 року Олександрівське механіко-технічне училище було реорганізоване в 3-річний індустріальний технікум (ОІТ) і 2-річну механіко-технічну профшколу. [1] Колишня нижча реміснична школа при ньому перетворилась на ремісничу школу з більш широкою програмою. Технікум мав права вищого навчального закладу. Голова Головпрофосвіти Наркомпросу України Я. П. Ряппо писав: «Технікуми і вищі педкурси в нашій системі освіти і за законодавством УРСР є не масовою, а вищою школою». [2]

В наказі від 26 листопада 1920 р. Олександрівського губвідділу народної освіти відзначалось, що «з 18 листопада 1920 р. колишнє технічне училище з ремісничою при ньому школою перетворено в технікум з механічними спеціальностями». [3] В цьому ж році в Олександрівську розпочав працювати Губнаросвіт. [4]

До технікумів приймалися особи із закінченою середньою освітою і випускалися інженери вузьких спеціальностей. Фінансувався технікум за рахунок республіканського і місцевого бюджетів.

Директором технікуму (управителем) був призначений Антон Маркович Павлюк, який раніше був директором технічного училища (після відставки Д. М. Поддєрьогіна). Випускник Олександрівського механіко-технічного училища 1906 р. (перший випуск), він працював майстром-техніком, а в 1909 р. вступив до Харківського технологічного інституту. Після його закінчення повернувся до училища, працював викладачем спеціальних дисциплін

і української мови. Заступником директора і завідувачем навчальної частини був затверджений Олександр Григорович Діденко, його однокурсник по училищу і Харківському технологічному інституту. [5]

Технікум повинен був готувати інженерів-механіків для машинобудування. Він мав два спеціальні відділи: індустріальний (механічний, машинобудівний) та сільсько-господарський (рільництво, машинознавство). [6]

Набір студентів регулювався за соціальним станом. Понад дві третини студентів були вихідцями з сімей робітників та селян. Вони мали неабиякий виробничий досвід, але низький рівень освіти. [7]

Діяльність технікуму почалася в дуже складних умовах. На той час у місті господарювали білі й червоні, анархісти та різні банди. Училище повною мірою відчувало трагедію громадянської війни – грабежі, погроми. Із майстерень училища вивезли цінні верстати, обладнання, по-хижацьки вирубали унікальний сад. [8]

Після війни колектив технікуму за допомогою міської і повітової рад відновив столярню і модельну майстерню, механічну слюсарню, ковальську лабораторію. Вже в листопаді 1920 року почали відновлюватись заняття в училищі, механіко-технічній і ремісничій профшколах. [9] Спочатку в технікумі було 2 класи (30 учнів), в основному укомплектовані вихованцями старших класів технічного училища. [10]

Однією з гострих проблем було комплектування кадрів. До роботи в технікумі був залучений основний склад викладачів училища. Тут залишились висококваліфіковані педагоги і вихователі, такі як Микола Трофімов, який закінчив Київський університет, працював в училищі з дня його заснування, був інспектором училища, викладачем математики, фізики, природознавства, відзначений орденами св. Анни, св. Станіслава. Працював до 1932 р. Став доцентом. [11] Тривалий час в училищі, а потім в технікумі працював Олександр Діденко, викладач спецдисциплін, креслення, який теж у 1932 р. став доцентом. [12] В технікумі працювали колишні випускники Олександрівського технічного училища А. А. Пахучий та А. Ф. Ножкін, які, здобувши вищу освіту в Харківському технологічному інституті, повернулися до Олександрівська. [13]

Успішно працював в училищі Іван Дерев'яноко, випускник Ніжинського педінституту. Він викладав історію, географію, космографію, спеціальні дисципліни, російську та українську мови. Своєю надзвичайною працездатністю умів здобути прихильність учнів, брав участь у комісіях з прийому іспитів у навчальних закладах міста. [14]

Кваліфікованим фахівцем та організатором прийшов до технікуму Владислав Бейнарт. Він 18 років очолював навчальні майстерні, викладав технологію обробки металів і дерева, керував практичними заняттями в майстернях і на заводах, був діловим та енергійним. Завдяки його наполегливій праці майстерня давала великий прибуток від продажу виробів та приладів, які виготовляли учні. [15]

Поступово склад викладачів поповнювався досвідченими фахівцями, такими як Яцупов Л.І., Яксон В.О., Лепп Г.І., Солдатов С.О., Олійниченко П.В. [16]

Наркомат освіти України орієнтував технікуми на залучення до викладацької діяльності й інженерів з міст та округи. Так почав педагогічну роботу досвідчений інженер Л. Унгер, один з авторів проекту першого вітчизняного трактора «Запорожець». Перший виготовлений трактор експонувався в Москві у 1923 році і був відзначений премією на Всесоюзній виставці. Л. Унгер був одним з кращих лекторів. [17]

У технікумі, як і в інших навчальних закладах, була колегіальна структура керівництва – рада або комітет на чолі з директором. До їх складу поряд з викладачами входили студенти і представники громадських організацій. Рада обирала президію із 3-х осіб: директор і два помічники – зав. навчальною частиною та господарства. [18]

Навчальний процес був безперервним – без сесій та екзаменів. Студенти отримували заліки за виконані програми та завдання за трибальною системою: 3 – добре, 2 – задовільно, 1 – незадовільно.

За постановою Укрголовпрофосвіти навчальний процес поділявся на три триместри – два зимові і літній (шість семестрів). Зимовий триместр: перший з 15 вересня – до 1 січня, з перервою на два тижні (з 1 до 15 січня). Другий – з 15 січня до 15 травня, з перервою на два Великодні тижні.

Літній – з 15 травня по 1 вересня, практика – 8 годин на день, в т.ч. до 4 годин – лекції.

Навчальний план з механічної спеціальності охоплював такі дисципліни:

	I триместр		II триместр		III триместр	
	1 сем.	2 сем.	3 сем.	4 сем.	5 сем.	6 сем.
Математика/анал. геом. дифер. і інтегр. обчислення	8	8	2	-	-	-
Неорганічна хімія	2	2	-	-	-	-
Фізика технічна	3	3	-	-	-	-
Техн. механіка/теор. і прикладна гідравліка	3	3	-	-	-	-
Машинознавство, машина і силові станції	3	3	5	5	4	4
Технологія матеріалів	-	-	-	3	-	-
Основи будівництва, мистецтва та архітектури	-	-	2	2	2	2
Електрика і ЕТ	-	-	2	2	3	3
Організація і введення пром.-заводських підприємств	-	-	-	-	2	2
Промисл. географія, рахівництво і калькуляція	-	-	-	-	2	2
Пром. і робітниче законодавство	-	-	-	-	1	1
Проф. гігієна і охорона праці робітників	-	-	-	-	1	1
Технічне креслення	4	4	4	-	-	-
Проектування	-	-	-	4	8	8
Практичні заняття в каб. і лабор. з фізики і хімії	2	2	-	-	-	-
- з механіки	2	2	4	4	-	-
- з технології	2	2	2	2	-	-
- з машинознавства	-	-	2	2	4	4
- з електрики і ЕТ	-	-	2	2	2	2
Роботи в майстернях за спеціальністю	12	12	12	-	-	-
Загальна з механічної справи	-	-	-	12	12	12
Всього за тиждень:	43	43	43	43	43	43

[19]

Технікум власними силами розробив програми 3-курсного навчання з технології металів: з ковальської справи, ливарної справи і загальний курс верстатів. [20]

Однак в організації навчальної роботи, побуті студентів і викладачів було немало труднощів. Тривала громадянська війна. Вона закінчилась лише в листопаді 1920, окремі банди діяли і в 1921 р. Потім неврожай і голод 1920 р. Усе це серйозно ускладнювало діяльність технікуму.

Досить сказати, що дуже складними були побутові умови студентів. Навчання платне – 30 – 50 карбованців на рік. Треба було сплачувати і за проживання в гуртожитку барачного типу. Тільки дві третини студентів одержували стипендію, яка в 1927 році зросла до 31 карбованця на місяць. Виконком профспілок з великими труднощами вишукував можливості для надання допомоги незаможним студентам, зокрема за рахунок коштів з прибутку виробничого підрозділу – майстерень, які на господарських засадах виконували замовлення різних організацій міста.

Незадовільним було й харчування. Якість страв та їхня вартість в їдальні Церобкоопу були постійним об'єктом нарікань студентів. Щоправда, дещо рятувало стан справ навчально-підсобне господарство технікуму, яке виробляло продукцію землеробства, тваринництва й садівництва.

В роки громадянської війни колективу технікуму вдалося зберегти чудове приміщення технічного училища, відмінні майстерні, навчальні кабінети.

До початку 1921 року в головному корпусі і навчальних майстернях навчалися студенти двох курсів технікуму, 4 класи профтехшколи і чотири класи ремісничої школи. [21] Налагоджений з труднощами навчальний процес технікуму 17 січня 1921 р. перервався: приміщення зайняли під польовий шпиталь № 1148 на 370 ліжок. До того ж шпиталь був інфекційний. [22] Лише в серпні 1921 р. шпиталь почав згортатися, а у вересні будинок училища повністю було звільнено.

Всю весну і літо 1921 р. студенти технікуму та профшколи працювали на заготівлі палива для населення міста. Частина студентів працювала в плавнях, пиляли дерева та вантажили їх на баржі і перевозили по Дніпру в бухту.

Особливо ускладнилося існування училища у зв'язку з катастрофічною посухою 1921 р. На Півдні України розпочався голод, епідемії. На початку 1922 року студенти технікуму отримали останній раз 25 пайків хліба, що становило лише 30 фунтів. Тому вони були змушені шукати заробітків на заводах і в установах. Як результат, знизилось відвідування занять, скоротилися лекції. Рада технікуму вирішила з 1 до 30 січня зробити зимову перерву, а з 17 березня заняття проводити у вечірній час – від 17 до 21.50. Практичну роботу проводили не щоденно, а періодично. Рада технікуму вирішила організувати групу по виготовленню ріжучого інструмента (мітчики та плашки), столярного інструмента (стамески) і монтажного інструмента для продажу населенню. [23] В майстерні було 2 токарні верстати, 2 стругальні, гвинтонарізний, універсальний, фрезерний.

Вечірні заняття було відмінено в 1923/24 навчальному році. [24]. На 1 січня 1923 р. в технікумі навчалось 59 чоловік. З них на I курсі – 35, II – 19, III – 6. [25] В технікумі працювало 17 викладачів:

1. Павлюк А. М. – директор ЗІТ, спецдисципліни.
2. Солдатов С. О. – заступник директора ЗІТ з навчальної частини, з 1923 р. викладач теоретичної механіки.
3. Пахучий О. О. – пом. директора ЗІТ з господарської частини.
4. Бейнарт В. В. – нач. майстерень, викладач технічного креслення.
5. Яцупов Л. У. – секретар ради, викладач історії та географії.
6. Трофімов К. Н. – секретар ради, викладач вищої математики.
7. Діденко О. Г. викладав прикладну механіку, опір матеріалів, деталі машин.
8. Дмитриченко Н. Я. викладав основи ґрунтознавства і землеробства.
9. Ігонніков Б. І. – термодинаміка.
10. Мазін С. М. – соціально-економічні дисципліни.
11. Ножкін О. Ф. – електротехніка.
12. Попов В. Г. – технологія металів.

13. Яксон В. О. – керівник занять з ливарної, ковальської і котельної справи.

14. Мальцев Ф. Г. – керівник практики обробки металів.

15. Нікушин В. В. – керівник практики по обробці дерева.

16. Парюченко Г. М. – те ж.

17. Шоха В. В. – німецька мова, тех. література. [26]
Через відсутність викладачів не читались лекції:

1. Українська мова і література (2 години на тиждень).

2. Ковальська і штампувальна справа (4 години).
Наукова робота ще не велась.

23.10.1924 р. захистили дипломні проекти з загального машинобудування 13 чол. [27]

Серед них: Абрамов Д.А., Волосюк Г.П., Богма Б.О., Гур'янів А.М., Колесник А.С., Крутько О.І., Крутько С.І, Зорін О.М., Рабинович Н.П., Радіонов П.Т., Смоловик В.С., Тенета М.І., Щеглов Ю.П.

На сільськогосподарському відділенні захистили дипломи 5 чоловік.

В 1924/25 рр. технікум закінчили: на індустріальному відділенні – 15, сільськогосподарському – 7 чол. [28]

Всі випускники технікуму одержали дипломи і направлення для роботи на заводах Краматорська, Дніпропетровська, Запоріжжя, Нікополя, Одеси та інших міст. Кваліфікація інженера-механіка надавалася після поданих звітів про виробничу практику на заводах. Так, випускник технікуму Дмитро Абрамов, син робітника Олександрівського паровозоремонтного заводу, одержав направлення на Антонінський цукровий завод, що знаходився між містами Ст. Костянтинівка та Шепетівка (Вінницької області), помічником механіка. У 1924 р. був призначений старшим теплотехніком на Новоселецький цукровий завод, а потім направлений на курси підвищення кваліфікації до м. Києва. Після звіту про виробничу практику і роботу на заводі Д. Абрамову було присвоєно кваліфікацію інженера-механіка загального машинобудування. Після цього він став працювати на Керченському заводі. Ним була перебудована робота на старих коксових печах і проведена

диференціація праці в ливарному цеху. Потім працював начальником механічної частини на будівництві Запорізького алюмінієвого заводу, але ще до пуску підприємства був запрошений на «Запоріжсталь» на посаду зав. навчально-виробничої частини (ФЗН). Такий трудовий шлях одного з перших випускників індустріального технікуму. [29]

Технікум мав гарні навчально-методичні кабінети. В 1924/25 навчальному році остаточно відмовились від системи аудиторій і перейшли до системи кабінетів, які пізніше перетворилися в лабораторії. [30]

І в навчальному процесі, і в громадському житті проводилася українізація. Студентів залучали до активного життя. В технікумі діяли первинні осередки товариств «Друг дітей», МОДР, ТСАВІАХІМ. Виходила стінна газета «Червоний фахівець». Колектив технікуму брав участь у з'їзді студентства, ліквідації неписьменності, боротьбі з туберкульозом. Студенти очолювали гуртки в робітничих клубах. В технікумі діяли краєзнавчий та авіагурток.

В культурно-масовій роботі продовжувались кращі традиції училища. В актовому залі влаштовувались вокально-музичні вечори, виступали хор та струнний оркестр, проводились урочисті заходи до свят та ювілейних дат письменників, композиторів та громадських діячів, у яких брали участь представники й інших навчальних закладів міста.

Студенти охоче виходили на суботники, розвантажували вагони з вугіллям, постачали його до технікуму, саджали і підрізали дерева, ремонтували приміщення тощо. [31]

Наприкінці 20-х років технікум був одним з кращих інженерних навчальних закладів України. 11 грудня 1924 року рішенням Президії Укрголовпрофосвіти НКО УРСР Запорізькому індустріальному технікуму присвоєно ім'я В. Я. Чубаря. Як голова Раднаркому УРСР і випускник училища, він відвідав технікум у 1927 році. [32]

27 липня 1925 року в. о. директора технікуму був призначений Сергій Микитович Львовчкін. Тимчасово обов'язки директора виконував і П. В. Олійниченко. А з лютого 1928 р. технікум очолював Наум Соломонович Зайдель. [33]

На початок 1926/27 навчального року в технікумі навчалоя:

	I курс	II курс	III курс	Всього
На індустріальному відділенні	37	45	35	117
На сільськогосподарському відділенні	40	26	18	84
ВСЬОГО:				201[34]

Соціальний стан студентів:

Із робітників	89
Із селян	86
Із службовців	30 [35]

В 1926/27 навчальному році закінчили ВУЗ:

На індустріальному відділенні	74
На сільськогосподарському	55
Всього	129 [36]

У 1926/27 рр. збільшилось фінансування на обладнання кабінетів і лабораторій, на поповнення основних фондів. Додаткові бюджетні кошти склали:

1924/25 навч.рік	58 392 тис.крб
1925/26 навч.рік	41 815 тис.крб.
1926/27 навч.рік	105 505 тис.крб. [37]

2. Інститут сільськогосподарського машинобудування (1930 – 1940 рр.)

У 30-х роках швидко розвивалась промисловість м. Запоріжжя. На березі сивого Дніпра виріс індустріальний комплекс, що живився енергією легендарного Дніпрогесу. Колектив індустріального технікуму брав активну участь у будівництві найважливіших об'єктів енергетики, чорної і кольорової металургії. З 1924 р. ЗІТ підготував для народного господарства майже 600 інженерів та багато інших спеціалістів. Скажімо, у 1928 р. в ЗІТі були: мех. будівельна школа – 400 чоловік, вечірній робітфак, курси десятників. З першого січня 1929 р. працювали курси трактористів-механіків. [38] Але висококваліфікованих технічних спеціалістів у країні все ж не вистачало. Все це вирішило подальшу долю технікуму.

Наказом Наркомосвіти УРСР від 11 липня 1930 року Запорізький індустріальний технікум був реорганізований в інститут сільськогосподарського машинобудування. [39] Він був підпорядкований об'єднанню «Союзсільмаш». Наркомату важкої промисловості СРСР, а з вересня 1933 року – безпосередньо Головному управлінню навчальними закладами цього ж Наркомату. Директором інституту залишився Н. С. Зайдель. Він став першим директором Запорізького інституту сільськогосподарського машинобудування.

Наприкінці 1930 року вкомплектувався студентський склад. На першій – третій курси було зараховано 342 студенти. Серед них робітників – 258, селян та їх дітей – 29, службовців та дітей службовців – 52. [40] Тих, хто закінчив підготовчі курси і профтехшколи, зараховували до складу студентів без вступних іспитів. [41]

Спершу тут діяло чотири відділення: сільськогосподарське, тракторне, обробки матеріалів, ливарної справи. А вже у вересні 1930 року тракторне відділення ліквідували. Наступного року створили два відділення – виробниче і конструкторське. Виробниче об'єднувало ливарну, ковальську та механіко-технологічну спеціальності, а конструкторське – ґрунтообробні і збиральні машини. Та на цьому структурні зміни не завершилися. 1934 року створено два факультети: загальнотехнічний на чолі з деканом А. І. Гурвічем (всі загальнотехнічні кафедри, студенти 1 – 2 курсів) та спеціальний, підпорядкований навчальній частині (3 – 4 курси, кафедри сільгоспмашин, холодної обробки металів, ковальсько-штампувальна, ливарна справи). Через кілька років цей факультет став називатися механіко-технологічним (декан М.О. Говоров). Був створений також факультет сільськогосподарського машинобудування. [42]

Сама назва інституту говорила про те, що його специфічним напрямом є сільськогосподарське машинобудування. Профіль інституту достатньо чітко визначився в 1932 році. Розгорнулась підготовка інженерів з таких спеціальностей: «Сільськогосподарські машини», «Верстати, інструменти і механічна обробка металів», «Машини ливарного виробництва». Таким чином уже в той час інститут став машинобудівним, в якому сільгоспмашинобудування було лише однією із спеціальностей.

У 1931 році розпочинає роботу вечірнє відділення, на яке було прийнято біля 150 студентів. [43] та заочне відділення, де заняття розпочалися з 1 лютого 1931 року. Його студентами стали працівники заводів сільгоспмашинобудування. Термін навчання заочників складав 2 – 3 роки, протягом яких інститут готував майстрів з холодної обробки металів, складальників, інструментальників, техніків-ливарників, ковалів, конструкторів. [44]

Поповнення студентського колективу йшло і через Запорізький, Бердянський, Харківський та Одеський робітфаки, загальною кількістю понад 600 чоловік. [45]

У 1931 – 1932 рр. здійснено великі будівельні роботи: над 2-м поверхом головного корпусу надбудовано 3-й поверх, що дозволило збільшити навчальну площу з 4801 до 6113 м². Побудовано 2 студентські гуртожитки по 11 житлових кімнат та чотириповерховий будинок для викладацького складу на 16 квартир, загальною житловою площею 1223 м².

У 1931 році тривала реорганізація старих лабораторій та створення нових, хімічної і механічної. Поповнилася сучасною технікою лабораторія сільськогосподарських машин, розширилась наукова бібліотека інституту. Відкрився читальний зал для студентів і лекторів. Контингент студентів склав понад 1000 чоловік. [46]

Перехід багатьох студентів від виробничої праці до навчання ставив питання про їхнє матеріальне забезпечення. Більшість одержувала стипендію, що призначалася диференційовано – для холостяків, сімейних та багатодітних. Підвищеними стипендіями наділялися законтрактовані підприємствами і посланці інших господарських і профспілкових організацій. [47] 217 студентів першого інститутського навчального року були забезпечені гуртожитками. [48] а пізніше всі студенти. [49]

В інституті регулярно виходила багатотиражна газета «Студент-ударник», яка стала активною помічницею дирекції в навчально-виховному процесі. У 1932/33 навчальному році склалася важка ситуація з успішністю студентів-вечірників, 20% студентів допускали пропуски занять, успішність складала 64,2%. Причини: багатозмінність праці, часті відрядження, перевантаження громадськими дорученнями. Багатотиражка звернулася через газету «Червоне

Запоріжжя» з листом до всіх багатотиражних газет заводів міста: взяти навчання студентів-вечірників під контроль, вирішити питання про переведення їх на роботу тільки в першу зміну, обмежити відрядження, зменшити громадські навантаження. І як результат, багато керівників підприємств, цехів, бригад стали уважніше ставитись до студентів-вечірників.

Газета «Студент-ударник» звернулася також до всіх вузів і технікумів Запоріжжя із закликом «За кращу підготовку до нового 1933/34 навчального року». [50]

З 10 листопада 1932 року до 1935 року директором інституту працював Ф.И.Філатов, а з 1935 року – Л.Г.Ісаков.

У 1933 – 1934 рр. в інституті були створені нові кафедри:

1. Сільськогосподарського машинобудування, керівник – Каллюс В. Я.
2. Енергетики – Ендронкін Д. І.
3. Чавуноливарного виробництва – Томін Ю. А.
4. Ковальсько-штампувального і пресового виробництва – Якелевич П. О.
5. Обробки металів різанням – Ільяшенко В. П.
6. Фізматематики – Журбицький В. А.
7. Соціально-економічних дисциплін – Філатов Ф. Й.
8. Прикладної механіки – Гуревич О. І.
9. Опору матеріалів та деталей машин – Гурвіч А. І.

У 1934 – 35 навчальному році на денному відділенні навчався 541 студент. В інституті організували 10-місячні підготовчі курси на 120 чоловік. У 1935 – 36 році навчалось 469 чоловік. [51]

З великими труднощами проходила підготовка абітурієнтів у 1936 – 37 навчальному році. Негативний вплив справили чутки про ліквідацію інституту. В країні був взятий курс на ліквідацію молодих інститутів. Головне управління навчальними закладами Наркомату важкої промисловості припинило асигнування будівництва у вузі, зменшило кошти на підручники, посібники, обладнання.

Удвічі скоротився план прийому в інститут. Якщо в 1934 році він складав 150 чоловік, то в 1936 – 50, 1937 – 75. [52] Справа йшла до згорання роботи інституту.

Ще одна проблема – висока плинність кадрів. Вона викликала політичними і побутовими причинами.

Були затавровані як «ухильники і троцькисти» Н.С.Зайдель, Ф.И.Філатов, Ф.В.Ніколаєв, М.І.Гордон та інші. У 1937 році в інституті залишилось лише два професори і два доценти, та й ті не мали наукового ступеня. В цьому ж році замовк голос інститутської багатотиражки «Студент-ударник», яка була рупором громадської думки. У вогні сталінських репресій загинув і випускник училища В. Я. Чубар. 1938 року його ім'я зникло з найменування нашого вузу.

Далеко не досконалыми були форми і методи навчання. В навчальному процесі з низці дисциплін спостерігалось надмірне захоплення так званими «планом Дальтона» і «бригадно-лабораторним методом». Вони зменшували індивідуальну відповідальність студентів, орієнтували на рівняння на відстаючих.

Випускник 1935 року Володимир Скрябін згадував: «Був у нас бригадний метод навчання: один студент міг відповідати за всю бригаду. У нашій бригаді було 4 студенти: я, Натапов, Звон, Лівшиць. Якось ми склали залік з прикладної механіки, яку слабо знали. Але Натапов відповів за всіх нас, і ми отримали відмінні оцінки. Зараз, мабуть, студенти не повірять у це, але ж тоді так було, це не вигадка». [53]

До честі колективу інституту треба сказати, що ці викривлення були швидко подолані. Рада інституту та методичні комісії (в яких брали участь і представники студентства) постійно працювали над удосконаленням форм і методів навчання. Більшість студентів виявила свою політичну зрілість, вміння відрізняти корисне і прогресивне від зайвого і шкідливого. [54]

Незабаром у вузі перейшли до системи, складовими елементами якої стали лекції, практичні заняття, заліки, екзаменаційні сесії. Тривала лінія на українізацію навчального процесу. Педагоги інституту надавали постійну допомогу студентам у навчанні, організовуючи додаткові заняття з математики, фізики, механіки, графіки та інших дисциплін.

Ази виробництва та інженерії досягалися в інститутських лабораторіях і майстернях. Але основною практичною базою стали заводи «Комунар», Саратовський комбайновий, «Ростсільмаш», ХТЗ, Краматорський завод важкого машинобудування. Студенти-першокурсники проходили ознайомчу практику як робітники, а після третього курсу

працювали помічниками майстрів та бригадирів. [55] У вільний час штурмові студентські загони йшли на ліквідацію виробничих проривів на підприємствах і будівлях міста. Їх руками споруджувались інститутські аудиторії, їдальня, гуртожиток. Студентами був оголошений технічний підхід до науки. Біля 40 студентів стали керівниками технічних гуртків, шефствували над раціоналізаторськими групами на заводах. Збагачуючись знаннями у вузі, вони несли їх робітникам. Студенти надавали допомогу заводській молоді в підвищенні її загальноосвітнього рівня, підготовці до вступу до спеціальних навчальних закладів, [56] брали участь у посівних кампаніях і в збиранні врожаю – штурвальними, комбайнерами, механіками. Їх досвід, зауваження і пропозиції враховувалися при удосконаленні комбайну на «Комунарі». Студенти керували також гуртками лікнепу в місті і ближніх селах, де навчалися грамоті понад 700 чоловік. З їхньої ініціативи створювалися культкомісії в житлових бараках, випускалися стінгазети. [57]

В інституті діяли партійні і комсомольські організації. Такі організації були і в усіх академічних групах. Парторганізацію очолювали Кочкін П. М., Гантовник. Довгий час лідером комсомольської організації був Моєсеєнко М.П. Досить бойовою була профспілкова організація інституту. [58]

Великої популярності набула художня самодіяльність, двічі на місяць проводилися вечори відпочинку. Діяли музичні гуртки – духовий оркестр, ансамбль народних інструментів, а також драматичні колективи. Їхні виступи на студентських вечорах завжди були цікавими. [59] Щорічно проводилися екскурсії до Криму, на Кавказ, в Асканію-Нову, шлюпочний похід по Дніпру. Вуз був постійним учасником міських оглядів художньої самодіяльності. Зразково була поставлена спортивна і оборонно-масова робота. Усіх захоплювали тоді легка атлетика, волейбол, теніс та стрілецький спорт. Поширювались заняття парашутним спортом. Ентузіастом цієї справи став інструктор В. Васильєв – згодом генерал авіації. Весною 1936 року в інституті було підготовлено 25 парашутистів з оцінками «добре» і «відмінно». 202 студенти успішно здійснювали стрибки з парашутної вежі. Студенти навчалися в школі льотчиків, десантників. Була створена жіноча кулеметна команда. Всі студенти займалися стрілецьким спортом. В 1935 р.

390 студентів склали екзамени зі знання зброї, топографії, 187 – з планерної справи.

В 1936 р. 612 студентів склали норми протиповітряної і протихімічної оборони, 323 – ГПО. З підготовки значків ГПО вуз займав перше місце в Запоріжжі. Крайцями в місті були його волейбольна і гандбольна команди. З 1930 року розвивалась і зміцнювалась дружба студентів зі студентами Миколаївського кораблебудівного інституту. Вони обмінювались делегаціями з метою вивчення досвіду навчальної і культурно-масової роботи, проводили спільні спортивні змагання.

У літній період студенти працювали в підсобному господарстві, де вирощувались зернові та городні культури, була велика рогата худоба та свині. Це була значна допомога для інститутського харчування. [60]

Підсобне господарство мало 140 га землі, з яких лише 30 гектарів оброблялись, а решта була непридатною для використання. Інститут повністю забезпечив себе зерновими і на 70% овочевими культурами. В підсобному господарстві тримали 5 коней, 16 голів великої рогатої худоби і 29 свиней. Для його потреб було виділено 25 тисяч карбованців.

Студенти збудували овочесховище, погріб, заготували тару для засолювання овочів. Основна маса продукції йшла до студентської та викладацької їдальні. Частина молочних продуктів розподілялася серед викладачів і хворих студентів. [61]

Надавалась допомога кращим студентам, особливо у свята, видавали премії: пальто, годинники, відріз шовку на сукню, 200 карбованців, абонементи в технічну бібліотеку, культпохід до театру. Премії видавали також й педагогам – радіоприймачі, фотоапарати, шапки, письмові прилади, а також гроші.

Практичну виробничу спрямованість мала і науково-дослідницька робота. В перші інститутські роки її організація зазнала чимало труднощів. Серед них – слабка лабораторна база для експериментальних робіт, недостатня кількість професорсько-викладацьких кадрів і, як наслідок, перевантаження навчальною роботою. Через це в 1933/34 навчальному році була ліквідована аспірантура, створена в 1931 році.

Для підвищення рівня навчальної і наукової роботи потрібна була потужна матеріально-технічна база. Колектив інституту своїми силами реорганізував старі і створював нові лабораторії і навчальні кабінети. Велику допомогу в цьому надавали заводи Запоріжжя – «Комунар», «Запоріжсталь», завод Баранова (нині ВАТ «МоторСіч»). До 1940 року інститут мав уже 11 лабораторій і 9 навчальних кабінетів, виробничі навчальні майстерні. [62] Існували такі лабораторії: сільгоспмашин, опору матеріалів, прикладної механіки, деталей машин, ливарного виробництва, різання металів та вимірювальних приладів і інструментів, фізичної хімії, електротехнічна, металографічна, рентгенлабораторія для структурного аналізу і просвічування металів. Працювали кабінети: математики і теоретичної механіки, металорізальних верстатів і інструментів, сільгоспмашин, іноземних мов, графкабінет, модельний, радіокабінет, гуманітарних дисциплін, військової справи. Оснащення лабораторій і кабінетів здійснювалось не за рахунок централізованого постачання, а шляхом виготовлення обладнання власними силами викладачів і студентів і за рахунок різних джерел. [63] За десятиріччя більш ніж у 9 разів збільшився книжковий фонд інститутської бібліотеки (з 6 400 до 59 000 книг). Із загальної кількості літератури 42% припадало на книги з технічних дисциплін, 32% – з соціально-економічних, 13% – з математичних наук і біля 9% – художні. Однак забезпеченість студентів спеціальною навчальною літературою не задовольняла їхні потреби.

В останні довоєнні роки значно збільшилось надходження державних коштів на науку. Якщо в 1936 році було виділено на науку всього 8 тис. карбованців, а в 1937 р. – 20 тис. крб. [64], то в 1939 – 1940 роках надходило по 49,5 тис. карбованців на рік. Відповідно зросли кількість та обсяг науково-дослідницьких робіт, багато з яких виконувались на замовлення підприємств. Природно, що основні напрями наукових пошуків визначалися профілем інституту і запорізьких підприємств: сільськогосподарські машини, металургія тощо. Активно велась науково-дослідницька робота на кафедрах сільськогосподарського машинобудування і чавунно-ковальського виробництва. [65] До виконання науково-дослідницьких робіт залучалися і кращі студенти. Елементи дослідницького характеру включалися

до курсових і дипломних робіт. В інституті було створено науково-дослідницьку громаду, що об'єднувала викладачів і студентів. Кафедри розвивали наукові зв'язки з найбільшими вузами Москви, Ленінграда, Києва, Харкова, з Академією Наук і науково-дослідницькими інститутами. [66]

Все це, безумовно, сприяло зростанню рівня навчальної та наукової роботи. У 1940 році колектив викладачів збільшився до 40 осіб. Дослідницька робота проводилася за 20 темами. Десять викладачів працювали над докторськими і кандидатськими дисертаціями. Колектив кафедри сільськогосподарських машин під керівництвом завідувача кафедри доцента В. Я. Каллюса проводив наукові дослідження з тем: «Розрахунок комбайнів», «Проектування і розрахунок тракторів», «Електролебідки і машини канатної тяги».

Викладачі кафедри «Верстати та інструменти» (зав. кафедри доцент В. П. Ляшенко) досліджували розробки шліцевої черв'ячної фрези.

Кафедра опору матеріалів і деталей машин (зав. кафедри к.т.н. професор А. І. Гурвіч) проводила дослідження на теми: «Основи визначення деформацій балок і рам», «Поздовжній згин за межею пружності», «Статично невизначені системи».

Найбільш помітні роботи кандидата технічних наук доцента М. О. Говорова: «Теорія, конструкція і розрахунок текстолітових підшипників», праці ст. викладача ливарної кафедри Ю.А. Томіна «Періодичність впливу хімічних елементів на графітизацію», «Отримання малосерійного чавуну у вагранках», «Методи і номограми для розрахунку граничної шихти», робота зав. кафедрою енергетики доцента Д. І. Ендронкіна «Газове господарство металургійних заводів», «Газоочищення в доменному виробництві». [67]

У 1939 році інститут перейшов у підпорядкування Наркомату середнього машинобудування СРСР. Був прийнятий Статут вузу, затверджений Всесоюзним комітетом у справах вищої школи. За 10 довоєнних років інститут дав путівки в життя 782 інженерам [68], чимало з них стали керівниками підприємств, конструкторами, державними діячами, нагороджені орденами та медалями.

На заводі «Комунар» інженерно-технічний персонал на 99 відсотків був укомплектований випускниками нашого вузу, а на моторобудівному – на 70%. [69]

Наведемо лише коротенькі штрихи з біографії деяких випускників. У 1933 році закінчив інститут Борис Натапов, вихованець дитячого будинку і вузу. До інституту працював слюсарем у школі ФЗН, а потім слюсарем на заводі «Комунар». Після закінчення інституту став начальником енергетичного сектору моторобудівного заводу, читав курс лекцій з металознавства і термообробки в інституті підвищення кваліфікації інженерів і техніків при заводі. В 1934 році став кандидатом технічних наук, захистив дисертацію в роки Великої Вітчизняної війни. Все своє подальше життя присвятив науці, навчанню і вихованню студентів інституту. Цей же інститут закінчив і його брат Еммануїл Натапов. [70]

У 1933 році закінчив інститут Михайло Плескач, був направлений працювати інженером на завод «Комунар» і одночасно (за сумісництвом) був викладачем у вузі, а через декілька років повністю пов'язав свою долю з навчанням і вихованням студентів.

Відомим ученим став Микола Тихонович Гармаш. Ще в ранньому віці працював токарем на заводі «Запоріжсталь». Навчався спочатку у вечірній школі, а з 1936 року – в інституті с/г машинобудування. Навчався відмінно. Уже тоді мріяв зайнятися зернозбиральними комбайнами. Не довелося. Дипломний проект захищав у стінах шкільних класів, бо інститут був зайнятий під шпиталь. Ішла війна. Палаючими рідними степами України повзли фашистські танки, і було Гармашу не до комбайнів довгих чотири роки, аж до кінця війни.

Після перемоги повернувся в інститут. Працював на кафедрі теоретичної механіки. З ранку до вечора щодня працює він за креслярською дошкою, над розробкою експериментальної установки сепарації зерна, веде комплекс досліджень, спрямованих на підвищення продуктивності праці, зменшення втрат урожаю.

Він підготував і захистив кандидатську і докторську дисертації. [71]

Про навчання у вузі М. Гармаша красномовно свідчить його особиста навчальна картка, де з усіх дисциплін відмінні оцінки.

ОСОБИСТА УЧБОВА КАРТКА СТУДЕНТА

Запорізького інституту сільськогосподарського машинобудування
 ГАРМАЩА МИКОЛИ ТИХОНОВИЧА, який вступив 1-го вересня 1936,
 закінчив 1941 р.

Предмети	Години за планом				Курс перший			Курс другий			Курс третій			Курс четвертий			Курс п'ятий		
	Продано год. за I сем.	Продано год. за II сем.	Продано год. за III сем.	Оцінка	Продано год. за II сем.	Продано год. за III сем.	Оцінка	Продано год. за IV сем.	Оцінка	Продано год. за V сем.	Оцінка	Продано год. за VI сем.	Оцінка	Продано год. за VII сем.	Оцінка	Продано год. за VIII сем.		Оцінка	Продано год. за IX сем.
Політ. економія	80	5	44	5				42	5										
Істмат і діам.	74									74	5								
Основи марксистсько-ленінізму	216																		
Економ. машинобудівн.	30																		
Укр. мова	44		30																
Іноземн. мова	266	44	40	34	40	40		42	34	62	34	40	5						
Вища математика	316	124	5	96	5	88	5				5								
Теоретична механіка					80	5	112	5											
Фізика	214	44			68	5													
Хімія	146	86	5	72	5														
Нарисна геометрія	224	44	5																
Технічне креслення	138	44		92	5														

Дипломний проект та захист – відмінно

Перша – четверта виробничі практики

Оцінка

Продано год. за VIII сем.

Оцінка

Продано год. за VII сем.

Оцінка

Продано год. за VI сем.

Оцінка

Продано год. за V сем.

Оцінка

Продано год. за IV сем.

Оцінка

Продано год. за III сем.

Оцінка

Продано год. за II сем.

Оцінка

Продано год. за I сем.

Предмети	Години за планом				Курс перший			Курс другий			Курс третій			Курс четвертий			Курс п'ятий	
	Продано год. за I сем.	Продано год. за II сем.	Оцінка	Продано год. за III сем.	Оцінка	Продано год. за IV сем.	Оцінка	Продано год. за V сем.	Оцінка	Продано год. за VI сем.	Оцінка	Продано год. за VII сем.	Оцінка	Продано год. за VIII сем.	Оцінка	Продано год. за IX сем.		Оцінка
Опірмат	172			112	5	62	5											
Деталі машин	226						84		114	5								
Підйомал. транс. маш. /проект/	142																	
Термодинаміка	60								58	5								
Термодінам. і теплотехніка	140	60																
Електротехніка	122																	
Металог. рентгеногр. і терм. обр.																		
Гідравліка	60																	
Технол. метал.	312																	
Метал. та лив. справа																		
Ковальська справа																		
Оброб. мет. різанням																		
Зварка																		
Графіка рисов.	44	34																
Військова спр.	140			60		48												
Фізкультура	166	38				42												

Дипломний проект та захист – відмінно

Перша – четверта виробничі практики

Оцінка

Продано год. за VIII сем.

Оцінка

Продано год. за VII сем.

Оцінка

Продано год. за VI сем.

Оцінка

Продано год. за V сем.

Оцінка

Продано год. за IV сем.

Оцінка

Продано год. за III сем.

Оцінка

Продано год. за II сем.

Оцінка

Продано год. за I сем.

Предмети	Години за планом				Курс перший				Курс другий				Курс третій				Курс четвертий				Курс		
	Продлено год. за I сем.	Оцінка	Продлено год. за II сем.	Оцінка	Продлено год. за III сем.	Оцінка	Продлено год. за IV сем.	Оцінка	Продлено год. за V сем.	Оцінка	Продлено год. за VI сем.	Оцінка	Продлено год. за VII сем.	Оцінка	Продлено год. за VIII сем.	Оцінка	Продлено год. за IX сем.	Оцінка	Продлено год. за X сем.	Оцінка	Продлено год. за XI сем.	Оцінка	
Металознавство		120							126	5													
С/г. машини		907									84	5	90	5	117								
Агротехніка		48									48	5											
Трактори		90											90	5									
Підомно-транс. маш. / курс/		162											160	5									
Технологія машинобуд.		159											60	40									
Ріжучі інструменти		44											44	30									
Організація виробництва		64																					
Пневмат. оброб. с/г. машин		78																					
Проектно с/г. машинам.		200																					
Протиглох. техн. безпеки		54																					

Яскраво склалося життя і в колишнього нашого студента М. А. Лесечка. Після закінчення двох курсів у Запоріжжі він продовжив навчання в Москві, де закінчив авіаційний інститут. А далі надамо слово про нього Великій Радянській Енциклопедії: начальник цеху виробництва на авіаційних заводах; праця в апаратах Міністерства авіаційної промисловості і Ради Міністрів СРСР; директор Московського заводу рахівничо-аналітичних машин і начальник СКБ; заступник міністра і міністр приладобудування і засобів автоматизації СРСР; голова Держплану УРСР; перший заступник голови Держплану СРСР; голова комісії Президії Ради Міністрів СРСР з зовнішньоекономічних питань; заступник Голови Ради Міністрів СРСР і одночасно постійний представник СРСР в РЕВ. [72]

Великий шлях пройшли також випускники інституту: Задорожний К.А. – інженер-конструктор, начальник цеху, головний механік, заступник директора, а з 1937 року – директор Новокраматорського машинобудівного заводу, Герой Соціалістичної Праці; Лівшиць Г. П. – конструктор двигунів, доктор технічних наук. [73] «Я – син машинобудівного інституту, – так писав випускник інституту 1935 р. В.В. Скрябін, – інститут мене виховав, дав путівку в життя, я став інженером, а потім волею долі – партійним працівником, першим секретарем Запорізького обкому партії». [74]

Такий же шлях – від молодого інженера до військового офіцера, відповідального працівника Головного артилерійського управління Наркомату оборони СРСР, секретаря Тульського обкому партії пройшов студент інституту В. В. Поляков. [75]

Студенти, що закінчили вуз, з глибокою повагою і вдячністю згадують завідувача кафедри сільгоспмашин В.Я.Калюса, завідувача кафедри опору матеріалів і деталей машин А.І.Гурвіча, декана загальнотехнічного факультету, доцента М.О.Говорова, виконуючого обов'язки професора Л.А.Унгера, доцента К.Н.Трофімова, викладача М.В.Плескача та інших. Згадують за те, що вони допомогли студентам вийти на шлях творчої праці, наукових дерзаних. [76]